

ФІЛОСОФІЯ ЯК СПОСІБ САМОВИЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Актуальність теми дослідження. Проблема самовизначення людини належить до так званих вічних світоглядних проблем, оскільки кожна свідомо людина на певному етапі свого життєвого шляху неминуче постає перед питанням «хто я?». Зростання взаємозалежності сучасного людства, глобалізація всіх сфер суспільного життя, прискорення темпів суспільного розвитку і соціальної мобільності призвели до того, що сучасна людина постійно знаходиться в міжкультурному середовищі, є суб'єктом-об'єктом взаємодії різних культур. Тому в умовах сучасного постіндустріального (інформаційного) суспільства проблема самовизначення людини значно ускладнюється і стає все більш актуальною.

Мета дослідження: з'ясувати сутність і головні форми самовизначення людини та їх прояви в умовах зростаючої взаємодії культур.

Завдання дослідження: охарактеризувати основні етапи дослідження цієї проблеми в історії філософської думки і сучасний стан її розробленості в зарубіжній і вітчизняній літературі; з'ясувати сутність феномена самовизначення людини як невід'ємної (атрибутивної) характеристики людського буття, виявити потреби людини у власному самовизначенні.

Об'єкт дослідження – самовизначення людини як атрибут людського буття.

Предметом дослідження є самовизначення людини в умовах глобалізації та зростаючої взаємодії культур. Проблема самовизначення людини належить до одвічних світоглядних проблем людської самосвідомості, зоря якої, вперше засяяла вже в міфології. Її дослідники звертають увагу на те, що антропологічні міфи існували повсюдно – навіть у тих народів, які не мали ще якихось космогонічних уявлень. Це, як правило, були міфи про походження певної людської спільноти (роду чи племені) від якихось тотемних (тваринних чи рослинних) першопредків. Ознайомлення з цими міфами під час вікових ініціацій окремих членів роду, які досягали статевої зрілості і переходили в групу «дорослих», сприймалося як їх нове (соціальне) народження. Подібні уявлення про свідоме самовизначення людини як її «друге» народження зустрічаються і в давньоіндійській філософії, де вважалося, що вперше людина народжується як фізична істота, а вдруге – духовно: для самої себе на основі ознайомлення зі священними текстами. Тому людей, які пізнали «Веди», вважали мудрецами і називали «дівчі народженнями». У давньогрецькій філософії проблема самовизначення людини пов'язувалася насамперед з її самопізнанням. Але, на нашу думку, слід погодитися з Ф. Х. Кессіді, який вважає, що проблема пізнання людини, а отже і її самовизначення, починає розглядатися не з софістів і Сократа, а значно раніше, оскільки вже досократики («натурфілософи») пов'язували пошуки субстанції, тобто «першопочатку» всього сущого, яке служить кінцевим фундаментом людського життя і діяльності, з визначенням місії людини в світі та усвідомленням сенсу людського життя. У філософії Київської Русі проблема життєвого самовизначення людини була по суті справи центральною. Як повинна людина жити, до чого прагнути в своєму житті й чого уникати, як ставитися до інших людей – ці та інші подібні питання розглядалися і були стрижневими і в проповідях Іларіона, і в «Повчаннях Володимира Мономаха», і в «Моліннях Данила Заточника», і в «Ізборниках» Ярослава Мудрого, і в «Ходіннях Богородиці по муках», і в інших творах давньоруської літератури. Більшість філософів Нового часу, починаючи з Декарта, пов'язували проблему самовизначення людини з проблемою її саморефлексії або самосвідомості, а також з проблемою свободи. Згідно Бекону, глибинне самовизначення людини пов'язане зі з'ясуванням її природи, яка прихована за різними правилами і звичками. Тому найлегше її можна пізнати на самоті, «оскільки тут вона скидає із себе все позаки, в пориванні пристрасті, бо тоді забуває вона свої правила; а також у нових обставинах, бо тут полишає її сила звички». Пізніше ці положення були переосмислені й розвинуті засновниками марксизму, які підкреслювали значення філософської самосвідомості для перетворення пролетаріату із «суб'єкта в собі» в «суб'єкт для себе». У цілому ж у марксистській філософії проблема самовизначення людини ставилася насамперед як проблема подолання духовного і соціального відчуження людської сутності. В останні десятиліття, у зв'язку із вищезазначеною актуалізацією проблеми самовизначення людини, її дослідження були активізовані. Її розглядають (або торкаються) у своїх працях, наведених у списку використаної літератури, такі українські філософи, як В. Андрущенко, В. Бичко, Л. Губерський, В. Кремень, С. Кримський, В. Малахов, В. Мельник, Л. Сохань, Н. Хамітов та деякі інші. Проблема самовизначення людини, як було показано, є невід'ємною ланкою будь-якого світогляду і так чи інакше ставилася і розглядалася на всіх етапах розвитку філософської думки, маючи при цьому різне термінологічне означення, оскільки саме поняття «самовизначення людини» стало широко використовуватися і активно розроблятися у зв'язку з актуалізацією проблеми самовизначення за деякими даними лише в ХХ столітті. Здатність людини до самовизначення дозволяє їй краще адаптуватися до умов свого життя і оточуючого середовища, свідомо гармонізувати свої відносини з природою, суспільством, іншими людьми і самою собою, регулювати і контролювати свою діяльність з урахуванням загальних законів буття і особливостей, зовнішніх і внутрішніх змін свого існування, поточних і віддалених (кінцевих) цілей своєї діяльності, індивідуальних і суспільних потреб та інтересів тощо. Використання цієї здатності є необхідною умовою становлення і самореалізації особистості.

Доказом самовизначення людини як атрибутивності її буття може служити також наявність у неї потреби в самовизначенні. Згідно з класифікацією («пірамідою») потреб А. Маслоу, цю потребу слід було б віднести до вищих (вторинних, соціальних і духовних) потреб людини: в самоактуалізації, самовдосконаленні, самореалізації, які тісно переплітаються і неможливі без самовизначення. Так, зокрема, в одній із своїх праць він відносить самовизначення до способів поведінки, які ведуть до самоактуалізації. «Знайти самого себе, розкрити, що ти собою являєш, що для тебе добре, а що погано, якою є мета твого життя, – писав він, – усе це вимагає викриття власної психопатології. Для цього треба виявити свої самозахисти і після цього знайти в собі сміливість здолати їх». На нашу думку, потреба в самовизначенні є невід'ємною властивістю, атрибутом людського буття і виявляється (актуалізується) хоча і в різних формах, на різних його рівнях, у тому числі – і на нижчому рівні – задоволення фізіологічних (вітальних) потреб, як, зокрема, потреба у виборі якогось одного з багатьох або декількох альтернативних способів їх задоволення. Але на нижчих рівнях буття людини задоволення його потреби в самовизначенні служить тільки засобом задоволення інших життєво важливих потреб (наприклад, у самозбереженні), а на вищому – соціальному і духовному рівні буття людини потреба в самовизначенні (життєвому, сутнісному), як і потреби в спілкуванні, самореалізації та самовдосконаленні, стає самостійною потребою, задоволення якої вже не є засобом задоволення інших потреб, а стає самоціллю людської діяльності і духовною передумовою самореалізації, самоздійснення людини. Ця потреба актуалізується в процесі становлення людини, в умовах корінних змін, які відбуваються в ній самій чи в середовищі її існування або в проблемних життєвих ситуаціях, які допускають різні варіанти поведінки людини і тому потребують від неї здійснення якогось важливого життєвого вибору.

Висновок: Проблема самовизначення була невід'ємною складовою вчень про людину на різних етапах розвитку філософської думки, на яких вона усвідомлювалася по-різному. У наш час ця проблема набула особливої актуальності в зв'язку з зростанням соціальної динаміки і мобільності, складності її проблематичності людського буття і привертає до себе увагу представників різних наук і галузей знань. У зв'язку з цим ще більш актуальними стають філософські дослідження цієї проблеми. Проте більшість з них мають вузькоспеціалізований чи одноаспектний характер, що засвідчує необхідність більш широкого, сутнісного і пов'язаного з сучасними соціально-культурними реаліями дослідження даної проблеми.

1. Александро Ж. Рефлексивне самовизначення особистості як фактор готовності до управлінської діяльності / Ж. Александро: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01. – Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2000. – 16 с.
2. Волинка Г. І. Вибране / Г. І. Волинка; [ред. колегія В. П. Адрущенко [та ін.]]; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. – 541 с.
3. Дербак А. П. Національна самосвідомість як форма самопізнання особистості Дербак // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. – К., 2002. – Вип. 46. – С. 9-13.
4. Історія української філософії: Хрестоматія: Упоряд. М. Кашуба. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – 356 с.
5. Історія сучасної зарубіжної філософії. - СПб., 1997